

УДК 94:327

НІККОЛО МАКІАВЕЛЛІ (1469–1527): ПОЛІТИКО-ДИПЛОМАТИЧНІ ПОГЛЯДИ І ДІЯЛЬНІСТЬ (У ВИМІРАХ ХХІ СТОЛІТТЯ)

**ЦВАТИЙ В.Г.,
Перший проректор з
науково-педагогічної
та навчальної роботи
Дипломатичної
академії України при
МЗС України,
кандидат історичних
наук, доцент кафедри
дипломатичної та
консульської служби,
Заслужений
працівник освіти
України**

Рецензія: Юсим М.А. Макиавеллі. Мораль, політика, фортуна. Етика Макиавеллі. Макиавеллі в Росії / М.А. Юсим. – М.: Издательство Московского университета, 2011. – 576с.: ил. – ISBN 978-5-88373-259-0

У сучасному суспільстві значно посилюється вплив політики і дипломатії на всі сфери його життєдіяльності, а практика останніх десятиліть демонструє, що у вирішенні політичних проблем нерідко головним аргументом продовжує залишатися військова сила. У цих складних умовах особливого значення набуває наукове обґрунтування політичних та політико-дипломатичних рішень, що приймаються державними службовцями, дипломатами і політиками ХХІ століття. У зв'язку з цим сьогодні, при вирішенні політико-дипломатичних питань і проблем, особливо важливо звертатися і до світового історичного досвіду, накопиченому у сфері політики і дипломатії, збиратися на теоретико-методологічну базу, створену кращими умами всіх часів і народів. Унікальне та особливе значення в цьому контексті має практична та теоретична діяльність видатного мислителя доби Ренесансу і головного героя даної наукової розвідки – Нікколо Макиавеллі (1469–1527).

Постать усім добре відомого Ніколлі Макиавеллі (1469–1527) нагадала про себе не випадково. З 2012 по 2014 роки науковці продовжили з особливою прихильністю палкі дискусії щодо наукової спадщини відомого політичного мислителя, державного секретаря Флоренції, оскільки 500-річний ювілей святку-

вала його найбільш відома праця «Государ» (або «Державець») (1513р.). Саме завдячуючи цьому трактату Нікколо Макіавеллі здобув прихильність Медічі і 1520-го року Джуліо де Медічі зробив замовлення на написання історії Флоренції.

Автором цього рецензованого наукового дослідження про політико-дипломатичні погляди Н.Макіавеллі є провідний науковий співробітник відділу західноєвропейського Середньовіччя і раннього Нового часу Інституту всесвітньої історії РАН, професор, доктор історичних наук Марк Аркадійович Юсім.

У даній книзі перевидаються його дві монографії, які розкривають доповнюючи одна-одну цікавий, неординарний світогляд і діяльність Нікколо Макіавеллі. У першій монографії автор аналізує ключові проблеми його творчості і політико-дипломатичні погляди. У другій монографії нашій увазі подається аналіз сприйняття політичних ідей Н.Макіавеллі на російських теренах від доби Івана Грозного і Петра Першого – до середини минулого століття, а також у додатковому розділі надано короткий огляд літератури про Н.Макіавеллі початку XXI століття.

Головний висновок, який автор нам переконливо доводить: Нікколо Макіавеллі є затребуваним і в наш час, на сьогодні є велика кількість самих різноманітних видань його творів у різних перекладах з коментарями, а також мовою оригіналу. Нікколо Макіавеллі у своїх роботах створив універсальний портрет ідеального правителя, який міг би не лише отримати владу, але й розпорядитися цією владою достойним і належним чином. Наші сучасники створений цей універсальний образ-портрет державця (керівника), не зважаючи на його 500-літній вік, сприймають як образ нашого сучасника, зі здивуванням відзначають його пристованність до сьогодення і типові риси психолого-політичного портрету сучасника XXI століття.

Як один із прекрасніших сучасників доби італійського Відродження Леонардо да Вінчі створив до сьогодні не розгадану посмішку Мони Лізи, так і Нікколо Макіавеллі створив актуальний образ-портрет сильної та неординарної особистості, яка через віки дивує своєю мудрістю і здатністю ефективно управляти державою, особою яка наділена мудрістю, щоб привести суспільство і різні політичні підходи й думки в ньому до належного компромісу. Відмінна риса цього образу – прагнення до «золотої середини». Особисті риси правителя, по можливості, не повинні переходити межі дозво-

ленного. Щедрість повинна бути помірною, любов повинна бути сусідом із страхом, а прямотушність і чесність мають можливість запросто уживатися з хитрістю і навіть лицемірством. Державець зобов'язаний поєднати в собі якості лева і лисиці. Уміти правильно оцінювати дії та поради своїх наближених, приймати вольові рішення і, нарешті, володіти природною мудрістю. Усі вчинки повинні здійснюватися в ім'я державних інтересів і на благо підданих. Чи можливо зустріти в одній особі поєднання стількох якостей? На це запитання сам Нікколо Макіавеллі відповідає у своїх трактатах. На це ж запитання вже понад 500 років відповідають політики, дипломати, науковці в багаточисельних творах, дослідженнях, есе і дисертаційних роботах. Політика, дипломатія, мораль, фортуна – це суттєві складові барвистого життя, творчості та політико-дипломатичної діяльності Н. Макіавеллі, це великі пласти і нашарування життєвого шляху Великого Флорентійця!

Головним постулатом Н.Макіавеллі є політична програма, в основі якої покладено ідею сильної державної влади, його потаємною мрією була сильна італійська держава, яка могла б дати достойну відсіч чужоземним загарбникам та економічному занепаду. Ця теорія й сприяла появі в 1513-1515 роках трактату «Государ» (або ж у різних перекладах – «Державець»; «Князь»), а надрукованого уже після смерті автора, у 1532 році. Цей твір невдовзі набув величезного резонансу в європейській літературі, практиці та теорії політики.

Варто зазначити, що майже за п'ять століть, які минули з часу діяльності Н. Макіавеллі, інтерес до його творчості постійно розширювався. За цей період різним аспектам його життя та діяльності присвячено понад дві тисячі робіт. Як зазначає Марк Юсім «... при добре відомій різноманітності течій і напрямів для наукової літератури характерно, що спроби принципового засудження великого автора відійшли в минуле, але в розумінні його спадщини існують значні розбіжності й різне трактування» (с. 93).

З кожним роком інтерес до творчого доробку великого флорентійця не згасає, щороку виходить багато нових досліджень. Автор кожного такого дослідження прагне розгадати загадку потаємної привабливості ідей і літературного слова Нікколо Макіавеллі, його секретів, як політика, як дипломата і як цілком пересічної особистості в реальному повсякденному житті. На основі створеного Нікколо Макіавеллі індивідуалістичного ідеалу го-

сударя (державця), для якого не існує жодної перепони або заборони, пізніше сформувалося поняття макіавеллізму як уособлення нестримного егоїзму і всевиправдання в політиці. Нікколо Макіавеллі фактично створює унікальну індивідуалістичну політичну доктрину, яка базується на нездоланній для автора суперечності між аморальністю засобів і величністю мети.

Більше, ніж 500 років розділяють Н.Макіавеллі і нас, сучасних читачів, але образ Макіавеллі і до сьогодні є символом в європейській історії, політиці та дипломатії, і в такій якості він спонукає наших сучасників створювати все нові й нові наукові та художні інтерпретації поглядів Н. Макіавеллі.

Марк Юсїм зазначає, що Н. Макіавеллі «... є одним із найбільш характерних типажів італійського Відродження, і засновником сучасної політичної науки, і творцем «макіавеллізму», терміну, що до сьогодні використовується в політичній термінології та практиці, у нього багато інших іпостасей – і усі вони отримували і отримують абсолютно протилежні оцінки, що особливо помітно сьогодні в епоху соціальних й інших зрушень, які зараз переживає світ...» (с. 513-514).

Кожне покоління по своєму оцінює творчість цього великого майстер слова. На сьогодні «... помітні переміщення від різкого негативу до нового розуміння Макіавеллі як носія деякого особливого знання, в деякому сенсі елітарної політичної премудрості...» (с. 528).

Н. Макіавеллі все-таки не був пересічним громадянином, якого Фортуна випадково перетворила в демонічний символ: посмертну славу він заслужив своїми працями і своїми талантами. Макіавеллі відчував свою політичну силу, його політичні узагальнення і дипломатичні настанови, його «політична філософія» були спрямовані перш за все на те, щоб допомогти робити вірні ставки на політичній рулетці і передбачати результат політичних подій і дипломатичних переговорів. Не даремно вони розбурхують розуми і викликають палкі суперечки вже п'ять століть.

Рецензована наукова праця може бути цікавою широкому колу науковців та експертів, що вивчають політику і дипломатію в історичному та сучасному вимірі глобалізованого світу.

Хочеться сподіватися, що ці дослідження стануть корисною знахідкою для майбутніх дипломатів, фахівців у сфері зовнішніх зносин і політологів-міжнародників, яким вона і адресована в першу чергу.

Потенціал науково-теоретичного використання творчої спадщини великого флорентійця на сьогодні далеко не вичерпаний і потребує свого подальшого вивчення та апробації в практичній діяльності.

Сам автор – професор Марк Аркадійович Юсїм – так оцінив своє ставлення до свого героя: «Проте на ділі епіграфом до його [Н.Макіавеллі] творчості могли б стати слова, висловленні самим автором з приводу «Історії Флоренції»: «... я жодного разу не побажав прикрити непристойний вчинок слушним приводом або обчорнити похвальну справу із-за того, що вона зроблена ради поганної мети»» (с. 189).

Сподіваюсь, що, прочитавши твори Ніколло Макіавеллі, ви також спробуєте відповісти на запитання: *Так у чому ж полягає загадковість і сучасність Великого Флорентійця початку доби раннього Нового часу?*

Стаття надійшла до редколегії 13.05.2013

Прийнята до друку 06.06.2013